

Зоран Р. ЂЕРИЋ¹

Универзитет у Бањој Луци
Академија умјетности у Бањој Луци
Република Српска, БиХ

ТЕМА ХОЛОКАУСТА У ЈУГОСЛОВЕНСКОМ ФИЛМУ

Садржај: До распада Југославије (1989) снимљено је више од двадесет играних и документарних филмова и једна ТВ серија на тему холокауста, односно концентрационих логора. Било да су у питању нацистички, односно фашистички (усташки и четнички) злочини, логори и затвори, или логори смрти у Немачкој, Пољској, Норвешкој, Југославији (тј. Хрватској, Босни и Херцеговини, Србији), ови филмови се баве геноцидом над Јеврејима, Србима и Ромима, пре свега, између 1941. и 1945. године. Према је логорско искуство Југословена документовано у различитим изворима (музеји и архиви, документа, фотографије, предмети), а тема холокауста је пронашла своје место и у другим уметностима (књижевност, позориште, ликовна уметност, музика), ипак су филмска (и телевизијска) сведочанства била и остала најпотреснија, најутицајнија и најшире акципирана.

Кључне речи: Холокауст, геноцид, логори, Југославија, Југословени (Срби, Јевреји, Роми...), филм, 1941-1945.

Непосредно после завршетка Другог светског рата, 1945. године, у селу и логору Јасеновац, пронађени су снимци које су оставили усташе, како би оповргли тврдње о масовним злочинима над Србима, Јеврејима и Ромима. Ти снимци, ипак, сведоче о геноциду. Они су, уз друге снимке логора и жртава, приказивани у филмским журналима првих година после рата. Први филм који је произведен у послератној Југославији, истовремено и први филм о нацистичким логорима уопште², био је филм *Јасеновац* (1945), по сценарију и у режији Густава Гаврина (Gustav Gavrin) и Косте Хлаватија (Kosta Hlavaty). Филм је црно-бели, моно, у трајању од 16 минута. Потресно сведочанство о геноциду над Србима, Јеврејима и Ромима.

---

¹zordje@gmail.com

²Амерички редитељ Џорџ Стивенс (George Stevens, 1904 - 1975), snимио је исте 1945. године два документарна филма: *Нацистички концентрациони логори* и *Нацистички план*. То су филмови који су снимани током Другог светског рата, на европским ратиштима и у концентрационом логору Дахау, у боји. А касније је snимио и играни филм о Ани Франк – *Дневник Ане Франк* (1959).

Масовни злочини над Србима започети су још 1941. године на територији Независне државе Хрватске. Масакр у Благају, који су извршиле усташе над Србима из Вељуна и околине, од 6. до 8. маја 191. године, био је први масовни злочин и геноцид над Србима на Кордуну. Иако је овај злочин детаљно реконструисан, о њему нису остала филмска сведочанства. Други велики злочин познат је као „Новосадска рација“. Њега су извршили мађарски фашисти, Хортијевци, у јануару 1942. година, бацивши под лед у Дунав 1.246 Новосађана (по другим подацима 1.426), међу њима је било 809 Јевреја и 375 Срба, 18 Мађара, 15 Руса и 2 Русина (по полној и старосној структури: 489 мушкараца, 415 жена, 177 старих особа и 165 деце). О овом злочину је писао југословенски писац јеврејског порекла Ерих Кош (1913-2010), објавивши роман *Новосадски покољ* (1961. године, поновљено издање 2014. године)³. Мађарска кинематографија је снимила филм о овом догађају, 1966. године – *Хладни дани - Hideg parok*, у режији Андраша Ковача (András Kovács, рођен 1925).⁴

Бројни су покољи извршени 1942. године. Издвојићу три: покољ у Рами (крај око града Прозора у Босни и Херцеговини), који се догодио после офанзиве италијанских и четничких снага против партизана у Херцеговини; односно покољ у Прозору, када су четничке снаге, уз подршку италијанских окупатора, извршиле терор над локалним становништвом (четнички мајор Петар Баћовић известио је штаб Драже Михаиловића да је од 10. до 23. октобра 1942. године „попаљено 15 католичких села“ и „заклано преко 2000 шокаца и муслимана. Већином усташе и комунисти“⁵ и усташки покољ у Цетинграду, масовно убиство Срба (највише деце млађе од 15 година) у околини кордунашке варошице Цетинград.⁶ Ни о овим покољима нису остављена филмска сведочанства.

Тек 1955. године снимљен је први играни филм у југословенској продукцији (односно у копродукцији), који за тему има логоре. Реч је филму *Крвави пут – Blodveinen*, норвешко-југословенској копродукцији, у режији К. Бергстрома (Kåre Bergstrøm, 1911-

---

³ Види: elmundosefard.wikidot.com/i-novosadskipokolj-erih.kos

⁴ На сајту: <http://www.imdb.com/title/tt0060507/> стоји да су мађарски фашисти убили 4000 југословенских Срба и Јевреја.

⁵ Књига примљених депеша штаба Драже Михаиловића, Архив Војноисторијског института, четнички фонд, регистарски број 1/1, кутија 280.

⁶ https://sr.wikipedia.org/sr-el/Усташки_покољ_у...

1976) и Радоша Новаковића (1915-1979). У њему је испричана судбина заробљених југословенских партизана које су Немци послали у норвешке логоре.

1959. године је снимљен филм *Kano*, у режији Ђила Понтекорва (Gillo Pontecorvo, 1919-2006), у француско/италијанско/југословенској копродукцији. Поводом овог филма, који је био номинован за Оскара, а данас се сматра класиком, покренута су нека питања на тему етике и естетике филма која су и данас релевантна. Филмски критичар Жак Ривет је замерио Понтекорву на „формализму и брзи за лепо у тренутку ужасне, несхватљиве смрти у концентрационом логору“, што је, по Ривету, „морално неприхватљиво“.⁷ Сниматељ филма *Kano* је био Александар Секуловић, а југословенски копродуцент – „Ловћен филм“.

Још један југословенски филм који говори о логорима нашао се 1960. године у номинацији за Оскара за најбољи страни филм – *Девети круг*, у режији Франца Штиглица. Словеначки редитељ Франце Штиглиц (France Štiglic, 1919-1993), snимио је филм у Хрватској, у продукцији „Јадран филма“.⁸ Поред номинације за Оскара, филм је био номинован и за Златну палму у Кану, а добио је Велику златну арену у Пули за најбољи филм, као и Златне арене за сценарио (Zora Dirnbach), за главну женску улогу (Душица Жегарац), за споредну улогу (Бранко Татић), за камеру (Иван Маринчек) и за музику (Бранимир Сакач), као и награду публике – „Јелен“. Филм је, несумњиво, био успешан, награђиван и гледан. Радња се одвија у Загребу, 1941. године. У намери да спаси младу кћерку својих јеврејских комшија, Рут (коју игра Душица Жегарац), стари Војновић (Бранко Татић) наговара сина Иву (Борис Дворник) да се формално са њом венча. Временом, између двоје младих се рађа љубав, коју прекидају усташки редарственици који одводе Рут у логор. Девети круг је део концентрационог логора у ком се усташе „наслађују патњама младих дјевојака“. Несумњива је алузија на Дантеа и његов *Пакао*, у коме постоји девет кругова зла. Девети круг зла је, овде, фашизам. И поред тога, филм је доживљаван пре свега као љубавна прича. „*Девети круг* је најљепша и најпотреснија ратна мелодрама хрватске, а вјероватно и југославенске кинематографије“.⁹

---

⁷ према Ивану Велисављевићу, „Нацистички логори у југословенском играном филму“, www.protivzaborava.com

⁸ Зато га на хрватском сајту Википедије називају „хрватском Холокауст драмом“.

⁹ Baza HR kinematografije - igrani film http://www.filmски-programi.hr/baza_film.php?id=3

Филмски критичар Дамир Радић је одређенији:

„Slovenac France Štiglic 1960. је у продукцији Jadran филма, према сценарију *Židovke Zore Dirnbach* и с младим хрватско-српским дебитантским паром Boris Dvornik – Dušica Žegarac, режирао *Deveti krug*, један од врхунца класичне нарације у нас. Филм тематизира намјештен брак Хрвата Ive и *Židovke Rut*, на којем су инзистирали његови родитељи како би кћер ухићених сусједата спасили од усташког погрома. Испрва незадовољни Ivo с временом се залјуби у драђесну Rut, као и она у њега, па намјешteni брак прераста у институцију љубави, како су то грађански, нарочито protestantski liberali уосталом и били замислили.“¹⁰

Два филма која су снимљена 1959. године, *Кампо Мамула* и *Пет минута раја*, говоре о заробљеницима који се налазе између мина и логора, јер добијају задатак да деминирају терен.¹¹ *Кампо Мамула* је југословенски црно-бели ратни филм, у режији Велимира Стојановића, а по сценарију Ратка Ђуровића. У продукцији „Авала филма“. Траје 104 минута. Аутор музике је Бојан Адамич, а монтажер Катарина Стојановић. Главне улоге играју: Љуба Тадић, Павле Вуисић, Драган Лаковић, Петар Вујовић, Павле Богатинчевић и други, како југословенски, тако и италијански глумци. Радња филма се дешава непосредно после капитулације Италије. Политички затвореници, који су били на острву Мамула (мало острво у Јадранском мору, у Црној Гори, на улазу у Бококоторски залив) нашли су се у горем положају када су Италијане заменили Немци. Они приморавају затворенике да демантирају мине, обећавајући да ће за десет демантираних мина да ослободе по једног затвореника. Двојица ослобођених затвореника омогућавају бекство великом броју других затвореника.

Филм *Пет минута раја*, снимљен је по сценарију словеначког писца Витомила Зупана, у продукцији „Босна филма“, 1959. године. Режирао га је Игор Претнар. Траје 94 минута. У њему се говори на немачком, словеначком и српскохрватском језику. Таква је и глумачка екипа: Лојзе Рожман, Стево Жигон, Мира Николић, Милан Вујновић, Борис Краљ, Страхинја Петровић, Dubravka Gall, Ermanno Stell, као и други. У жанру је драме. Два логораша су нацисти повели да демантирају неексплодирале бомбе у немачким градовима.

---

¹⁰ Преузето са сајта: [Deveti.krug\(1960.\)-Wikipedija.html](http://Deveti.krug(1960.)-Wikipedija.html)

¹¹ Према Ивану Велисављевићу, „Нацистички логори у југословенском играном филму“, www.protivzaborava.com

Када раде на рушевинама, са својим чуварима на сигурном, они уживају неколико драгоцених тренутака слободе.

Три четвртине сунца (словеначки: *Tri četrtine sonca*) је југословенски црно-бели филм снимљен 1959. године у режији Јожета Бабича (Jože Babič). По жанру је драма. Радња филма је смештена у Чешку, пред сам крај Другог светског рата. Протагонисти филма су затвореници немачких концентрационих логора, родом из разних земаља, које су ти догађаји затекли приликом превоза у железничком вагону и који морају да одлуче желе ли да истористе конфузију и да се одмах врате кући.¹² Сценарио је написао познати чешки писац Леополд Лахола (Leopold Lahola). Музику је написао Бојан Адамич. А у филму играју: Берт Сотлар, Лојзе Потокар, Перо Квргић, Мира Сардоч, Стане Север и Вања Драг. У филму говоре словеначки и српскохрватски језик. Траје 104 минута.

Редитељ Стјепан Заниновић је 1960. године снимио документарни филм *Поруке*. У њему, кроз писма логораша, која су упућена девојкама, женама, деци, родитељима – редитељ дочарава животе оних којима су та писма била намењена.

1961. године снимљена је филмска адаптација позоришног комада *Небески одред*, Ђорђа Лебовића и Александра Обреновића. По њиховом сценарију, филм су режирали Бошко Бошковић и Илија Николић. Радња филма се одвија у логору Аушвиц, где је група логораша присиљена да учествује у масовној ликвидацији других логораша. Главне улоге играју: Љуба Тадић, Бранко Татић, Љубиша Стојчевић и Виктор Љубичић. У филму глуме и: Столе Аранђеловић, Карло Булић, Милан Срдоч, Михајло Викторовић и други познати југословенски (превасходно српски) глумци. Снимљен је у продукцији „Ловћен филма“, у боји, и траје 105 минута.

Сличну тематику има и филм *Храњеник*, снимљен 1970. године, у продукцији „Јадран филма“, у режији Ватрослава Мимице, а по сценарију Милана Гргића. Група логораша у концентрационом логору смишља план како да се реши капоа Густуја. Одлуче да највећи део својих дневних оброка дају најснажнијем међу њима, како би ојачао и тако могао да ликвидира насилника. У филму играју Фабијан Шоваговић, Никола (Коле) Ангеловски, Татјана Белјакова, Звонимир Чрнко, Круно Валентић, Едо Перочевећ и други. Траје 88 минута. У жанру је драме.

---

¹² Према: *Tri četvrtine sunca* на IMDb-у

Животом логораша, њиховом тортуром, понижавањем и стрељањем иза логорских зидова и бодљикаве жице, бави се и филм *Ограда / L'Enclos* у југословенско-француској копродукцији, снимљен 1961. године. Режијер је Арман Гати (Armand Gatti), а сценарио су, уз њега, писали Пјер Жофрој (Pierre Joffroy) и Пјер Лари (Pierre Lary). Овај режијер је, како то запажа Иван Велисављевић, близак француској новоталасној сцени¹³. Филм је снимљен у копродукцији „Clavis Films“ из Париза и „Triglav filma“ из Љубљане. У филму је интернационална глумачка екипа: од домаћих, ту су Стево Жигон и Перо Квргић, а међу страним глумцима су: Hans Christian Blech, Michel Bouyer, Christina Piccoli и други.

1963. године је снимљен дугометражни играни филм *Опасни пут*, у продукцији „Јадран филма“, а у режији Мате Реље. Сценарио је, према сопственом роману, написао Антон Инголич. У главним улогама су: Маринко Ћосић, Златко Ковачић, Зоран Реља, Вања Драг, Хермина Пипинић. Аутор музике је Данило Данев. Сниматељ – Бранко Блажина. Монтажа – Блаженка Јенчик. Сценографија - Želimir Zagotta. Филм траје 97 минута. Бави се Словенцима који су заробљени у Шлезиви. Међу њима су и двојица дечака који успевају да побегну из логора.

Понедељак или уторак је филм Ватрослава Мимице, који је снимљен 1966. године у продукцији „Јадран филма“. Поред редитеља, сценарио је писао Федор Вивас. Радња филма је следећа: Марко Пожгај, који се бави писањем, живи као подстанар, растављен је, има сина и лепу девојку и много времена проводи размишљајући о прошлости, као и о ономе што би могло да буде. Док проживљава свакодневицу, кроз мисли му се често провлачи отац који је страдао у рату. Филмом *Понедељак или уторак*, бард хрватске кинематографије Ватрослав Мимица покушао је да ослика унутрашњи живот појединца, ток свести и подсвести, снове и размишљање, при чему је вешто користио алтернацију две технике: црно-белу и боју. Изразито ликовне кадрове снимио је један од највећих хрватских сниматеља, Томислав Пинтер, док је сензуалне цез подлоге компоновао Миљенко Прохаска, а популарне сонгове, попут *Сандре* изводи Арсен Дедић, који се и појављује у филму. Мимица се у филму користи и интересантном документарном грађом, коју ставља насупрот модернитету који описује лепим кадровима градских ведута.¹⁴

---

¹³ Иван Велисављевић, „Нацистички логори у југословенском играном филму“, www.protivzaborava.com

¹⁴ Према: <https://sr.wikipedia.org/sr-Понедељак или уторак>

1967. године су снимљена два филм: *Црне птице* – продуцентске групе „Мост“ из Загреба и *Дим* – у продукцији „Авала филма“ из Београда.

Црне птице је режирао Едуард Галић, по сценарију Грге Гамулина. У овој ратној драми, главне улоге играју: Реља Башић, Вања Драг, Воја Мирић, Раде Шербеџија и Иво Сердар. Траје 85 минута. Филм представља „комбинацију натурализма и модернистичке метафорице, али са наглашеним библијским мотивима и језовитом поентом“.¹⁵

За филм *Дим* сценарио су писали Борислав Пекић и Слободан Косовалић, који је и режирао филм. Аутор музике је Бранимир Сакач. Сниматељ – Ђорђе Николић. Сценограф – Никола Рајић. Монтажер – Маја Лазаров. Траје 86 минута. Црно-бели. Први пут је приказан 14. јула 1967. године. У филму играју: Милена Дравић, Павле Вуисић, Јанез Врховец, Деса Дугалић, Виктор Старчић, Северин Бијелић, Александар Хрњаковић, Александар Стојковић, Рената Улмански, Ђорђе Пура, Сима Илић, Богосава Никшић-Бијелић, Драган Зарић, Бранко Цвејић. Радња филма је следећа: млади човек, пореклом Јеврејин, дубоко је оптерећен последицама рата у којем је изгубио своје најближе. Планира да се освети бившем команданту концентрационог логора у коме је настрадала његова породица. Стицајем околности, планирана освета добија друкчији обрт... Овај филм је означен као „умерено модернистички“. Посебна вредност је у његовом сценарију – пре свега захваљујући српском писцу Бориславу Пекићу (1930-1992), који је био аутор више од двадесет филмских сценарија, а имао је искуство затвора (још у младости), а касније је имао искуство прогона (емигрирао је у Лондон, 1971. године).

Ови филмови, поред осталог, сведоче о немогућности живота после логора, о преживелим и некажњеним сарадницима нациста и заповедницима логора, као и о проблемима културе сећања.¹⁶

Као што је приметио Иван Велисављевић, у тексту „Нацистички логори у југосленском играном филму“, који је био подстицајан за нашу тему, током осамдесетих година, филм у Југославији губи интересовање за тему нацистичких логора. Тек се крајем

---

¹⁵ Иван Велисављевић, „Нацистички логори у југословенском играном филму“, www.protivzaborava.com

¹⁶ Исто.

осамдесетих, кроз ТВ серију *Бањица* и филм *Лагер Ниш*, она враћа на мале, односно велике екране.

Бањица је снимљена у продукцији Телевизије Београд, 1984. године. Аутори серије су режисер Сава Мрмак и сценариста Сениша Павић. Серија је снимљена поводом четрдесетогодишњице ослобођења Београда (октобра 1944. године), а прати живот логораша у последњој години злогласног Бањичког логора. Има четири епизоде, по 60 минута. Тумачи главних улога су: Иван Бекјарев (као управник логора), Варја Ђукић, Даница Ристовски, Љиљана Драгутиновић, Драгана Варагић, Јелена Чворовић, Марко Тодоровић и бројни други српски глумци.¹⁷

Лагер Ниш је домаћи филм који је снимљен у продукцији „Центар филма“ Београд (продуцент Ђорђе Милојевић), 1987. године, према сценарију Маје Волк, у режији Миомира Микија Стаменковића. Крајем 1941. године, Гестапо је формирао први концентрациони логор у Југославији – Лагер Ниш. У логору су смештени политички затвореници, таоци, Јевреји и ухваћени и болесни партизани. Окосницу приче чини судбина нишке породице Зарић, оца и сина, а у првом плану су догађаји који се одвијају у логорској соби дванаест, названој соба смрти. Док Немци врше даноноћна стрељања, у логору се грозничаво планира бекство. Од 145 логораша, преко 100 је успело да се докопа слободе.¹⁸ У филму глуми бројна екипа српских глумаца: од Светислава Гонцића, Танасија Узуновића, до Богдана Диклића и Љубише Самарцића. Аутор музике је Зоран Симјановић. Сценографија – Миодраг Николић. Сниматељ – Миливоје Миливојевић. Монтажа – Катарина Стојановић. Филм траје 90 минута. Припада жанру ратне драме.

Посебно место у филмском опусу који се бави холокаустом у Југославији, припада југословенском и хрватском филмском редитељу Лордану Зафрановићу (рођен 1944. године). Он је, најпре дипломирао књижевност и ликовну уметност на Педагошкој академији у Сплиту, а после тога студирао и дипломирао филм и режију у Прагу, на ФАМУ. Његови најбољи филмови су прожети снажном осудом: национализма, ратних злочина и геноцида у Другом светском рату.¹⁹

---

¹⁷ Према: „Banjica - domaća serija”. domace.serije.co.rs.

¹⁸ Према: „Лагер Ниш”. filmovi.com

¹⁹ Према: https://sr.wikipedia.org/wiki/Лордан_Зафрановић

Као млад је са филмском екипом у време Југославије радио на снимању близу усташког логора Јасеновац, где се први пут сусрео са архивском филмском грађом, фотографијама, сведочењима и документима о усташким злочинима.²⁰ У једночасовном интервјуу који је 2011. дао за Радио-телевизију Републике Српске, изјавио је да је овај сусрет са усташким злочинима у Јасеновцу на њега оставио „страховит утисак“, што је обележило његову каријеру и навело га да сними филмове: *Окупација у 26 слика*, *Крв и пепео Јасеновца*, *Пад Италије*, *Вечерња звона*, *Залазак столећа / Тестамент Л. З.* и друге.²¹

Снимао је суђење усташа Андрији Артуковићу, 1986. године, што га је у време доласка ХДЗ на власт довело у сукоб са Фрањом Туђманом.²² У интервјуу за РТРС 2011. је изјавио да се 1989. и 1990. вратио велики број усташа у Југославију, те да је дошло до масовне смене запослених у тадашњој Радио-телевизији Загреб. Ово га је онемогућило да заврши филм о суђењу Андрији Артуковићу. Са Фрањом Туђманом је дошао у сукоб 1989. и 1990. око броја жртава у усташком логору Јасеновац. Зафрановић је том приликом Туђмана назвао „историчарем аматером“. Пошто је 1991. страховао да ће његов филм бити уништен, узео је негатив филма о суђењу Андрији Артуковићу и уз помоћ пријатеља отишао у Словенију, а одатле у Беч, па у Клагенфурт, затим у Париз, да би се поново вратио у Беч и Праг, где је завршио филм. Према његовим речима, због филма о суђењу Андрији Артуковићу је на њега „покренут лов“ и „позив на ликвидацију“ у јавним медијима Хрватске, а због документарног филма *Крв и пепео Јасеновца*, Фрањо Туђман га је прогласио „непријатељем хрватског народа“.²³

Зафрановић од 1991. живи у Прагу, а приликом примања награде Лифка, за животно дело, 2011. године, на Европском филмском фестивалу на Палићу, изјавио је да је почео да се враћа у Хрватску, али да и даље живи на релацији Праг-Загреб.

После филма *Крв и пепео Јасеновца* (1983), намеравао је да сними документарни филм *Дјеца Козаре*, по сценарију Арсена Диклића, али од 1989. године, када је поднео

---

²⁰ „Некад Било: Лордан Зафрановић“ (на ср). Радио-телевизија Републике Српске, 2011.

²¹ Исто.

²² Исто.

²³ Исто.

захтев за тај пројекат, до данас (2015), није му то пошло за руком. То није и једини његов недовршени филмски пројекат (о чему се можемо уверити на његовом сајту: www.lordanzafranovic.com/hrv-pripremljeni_projekti.html). Поред већ поменутих играних филмова који се баве злочинима и геноцидом током Другог светског рата код нас, његов филм *Крв и пепео Јасеновца* остаје да најпотресније сведочи о Јасеновцу као најстрашнијем логору смрти, о том „Аушвицу на Балкану“, како је он прозван, због величине и тежине злочина који је овде почињен од стране усташа, а над Србима, Јеврејима, Ромима и другим народима Југославије.

Поменути филмови (играни и документарни), баш као и ТВ серија *Бањица*, уметнички сведоче о логорима, нацистичким, концентрационим и логорима смрти, о геноциду, па и о холокаусту, над Јеврејима, Србима, Ромима, као и другим припадницима словенских народа. У односу на број снимљених филмова у Југославији од 1945. до 1989. године, релативно је мали број филмова на тему холокауста. Није у питању репрезентација, већ презентација ове теме, која је понекад коришћена у политичке сврхе, можда и злоупотребљавана, али и избегавана због истих разлога.²⁴

---

²⁴ У Музеју југословенске кинотеке је 9. и 10. децембра 2014. године, приказан избор југословенских филмова који се баве холокаустом, а потом је и вођена дискусија на тему: „Да ли је могућа репрезентација Холокауста?“ Овај програм је реализован у оквиру пројекта „Против заборава – четири логора у Другом светском рату у Београду“, који се бави културом сећања. Организовани су јавни догађаји, зидне новине, документарне ТВ емисије и интерактивна web страница: www.protivzaborava.com